

שילוח הגר והנער

תקציר: מאמר זה בוחן את פרשת שילוח הגר והקשיים הפרשניים והמוסריים שבה, על רקע הנבואות הקדומות שנאמרו על ישמעאל ויצחק. תוך דגש על העברת האחריות על ישמעאל, ובכלל זה על ייעודו המובטח, מידי אברהם לידי הגר, כמפתח להבנת הפרשה.

שאלות

סביב שילוח הגר והנער ישנם קשיים רבים, בתוך הפרשה וברקע שלה. פרישת השאלות עשויה בע"ה לפתוח את הנושא ולחשוף את לב הפרשה.

1. מה עשה בן הגר המצרית שזעזע את שרה, התורה משתמשת בביטוי החביב 'מצחק' שאינו מסגיר את המעשה, מהו המעשה שהוביל לתגובה כזו?
  2. כיצד מתקשרת דאגת שרה 'כי לא יירש בן האמה הזאת' ל'צחוק'?
  3. האם אין פתרון אחר לירושת בן האמה עם יצחק מלבד שילוח האמה ובנה?
  4. 'בן האמה' 'בנו' 'הנער' 'זרעך', מה פשר השינויים?
  5. 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע' כבר מפרשת ברית מילה ידוע שברית ה' תהיה עם יצחק, מה התוספת האמורה כאן?
  6. מפני מה שילח אברהם את הגר עם לחם וחמת מים בלבד?
  7. 'ותלך ותתע במדבר באר שבע' מדוע הגיעה למדבר, ולאן היו פניה מועדות?
  8. 'ותשלך את הילך.. ותשב לה מנגד.. ותשא את קולה ותבך'. מה פשר התנהגות זו?
  9. כיצד אם מסוגלת לנטוש את בנה בנימוק 'אל אראה במות הילד'?
  10. 'וישמע אלקים את קול הנער', עד לפסוק זה לא הוזכר בכי הנער אלא רק בכיה של הגר, מהו, אפוא, קול הנער אותו שמע ה'?
  11. ה' פקח את עיני הגר למצוא באר מים שהצילה בנס את חיי בנה, האם לא די בכך? מדוע היה צריך המלאך להוסיף ולהבטיח לה הבטחות בקשר לעתיד הנער?
- אלו שאלות מתוך הפרשה. בנוסף יש לשאול שאלות מסביב לפרשה:
12. מדוע ה' הסכים לשילוח ישמעאל והגר?
  13. 'שם על שכמה ואת הילד'. תיאור השמת הילד על שכם אימו, וכן התיאור 'ותשלך את הילד' מתארים ילד קטן וחסר אונים הנישא על כתפי אימו, תיאור זה קשה שכן ישמעאל

הינו נער בן 16 לפחות, וככזה לא מתאים לשאת אותו אל הכתף?¹

הצחוק

הסיפור מתחיל בצחוק, הממשיך את הצחוק שסביב הולדת יצחק. [ויפול אברהם על פניו ויצחק. ותשחק שרה בקרבה. צחוק עשה לי אלקים. מצחק]. חז"ל ב"ר נג יא פירשו שישמעאל ניסה להרוג את יצחק בדרך שחוק, על דרך הכתוב במשלי כו יג כמתלהלה יורה זיקים חצים ומות.. ואמר משחק אני. או שעסק בע"ז וג"ע והיווה סכנה רוחנית ליצחק. אולם התורה

¹ ישמעאל גדול מיצחק ב14 שנה. אם המשתה נעשה כהיות יצחק בן שנתיים ומעשה ישמעאל אירע מייד אח"כ היה ישמעאל בן 16, אחרת היה מבוגר יותר. בב"ר הובאו דעות בקשר לגילו, חז"ל (ב"ר נג יג) עמדו על שאלה זו, ופירשו שישמעאל היה חולה מפני עין הרע שנתנה בו שרה. פירוש זה קשה, שהרי אי אפשר לשאת נער מגודל על הכתף למשך זמן גם אם הוא חולה. פירוש זה יוצר קושי נוסף; מדוע שילח אברהם את ישמעאל החולה ולא המתין שיבריא? בענין זה הציע ר"י בן נון הצעה מקורית. הנוטלת את דרש חז"ל שהביא רש"י 'מצחק' כעוסק בעריות שלב אחד קדימה, ומפרש שבן הגר המצחק הוא ישמעאל ומשחקו היה כשהשתעשע באחת השפחות עד שהתעברה. שרה הרואה את ישמעאל מקים לעצמו שושלת בתוך המשפחה כשיצחק עדיין ילד רך, מבקשת מאברהם לשלח את 'בן האמה', לא את ישמעאל עצמו אלא רק את בנו, לפני שייצור לעצמו משפחה חזקה שתדיר את יצחק ממקומו. הגר משולחת עם נכדה הקטן והחלש, שניתן על שכמה כתינוק, הנער מתייבש מהר יותר מהגר המתאמצת לשאת אותו משום שהוא קטן וחלש. לפי זה 'ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים' מהווה סיום ענייני של הפרשה, הנער השתקע מחוץ לבית אברהם ונשא אשה ממשפחת אמו ובכך הסתיים השילוח.

הצעה זו מחודשת, ומעוררת מספר קשיים. 1. העיקרי שבהם הוא הנס המיוחד הנעשה לנער 'כי לגוי גדול אשימנו' שלא ברור מספיק אם מדובר על בן של ישמעאל. 2. בנוסף 'אמו' של הנער שנעלמת בתחילה, מפני הגר, חוזרת בסוף ולוקחת לו אשה מארץ מצרים. 3. גם החילוף 'גרש האמה הזאת ואת בנה' שאמור להתקיים במלואו 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה', ומשתנה ל'ויתן אל הגר שם על שכמה.. קשה, שלא ברור מה הענין לשלח את הגר שהיא סבתו של הנער.

ר"י גרוסמן הציע שהתורה מתארת כאן סיפור בצורה ספרותית למרות שבפועל לא אירע כך. לדעתו אברהם לא נתן את ישמעאל על שכמה של הגר מפני שהיה נער גדל גוף שאין נושאים אותו על השכם, אולם מבחינה עניינית היה ישמעאל נער נטוש ועזוב הנתון על שכם אמו הלוקחת עליו אחריות. לדעתו התורה מתארת תיאור לא עובדתי כדי להמחיש את הרעיון. יתכן שיכולה להיות צורה ספרותית כזו בה התורה משנה במפורש! ולא בהשמטה מהסיפור שהיה כדי להעביר מסר. אולם המסר שעולה משינוי כזה אמור להיות מסר של ביקורת חריפה על השילוח, שכן לפי הסבר זה התורה מתארת את השילוח כקשה וטראומטי יותר מכפי שהיה, ומתבקש שמטרת תיאור זה כדי לשפוט את המשלח בצורה שלילית. אולם, לא זו בלבד שהתורה אינה מבקרת את מעשה השילוח כלל, ה' בעצמו מעודד אותו 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה', מה שמקשה על האפשרות שהתורה תתאמץ לתאר את השילוח כטראומטי יותר מכפי שהיה.

יתכן לפרש, שאף שהשילוח היה בדבר ה', אבל צורת השילוח לא היתה אמורה להיות באמצעים דלים של 'לחם וחמת מים', וזאת באה התורה לבקר ע"י התיאור של נער רך כזה. אפשר להרחיק לכת עם פירוש כזה ולטעון שאחרי שאברהם היה נלהב מידי לוותר על בן אחד שלו ע"י ציות לדבר ה', ניסה אותו ה' ביותר על הבן השני כעונש על ויתור זה. אולם השערות אלו מתנגדות לתיאור התורה: 'וירע מאד בעיני אברהם על אודות בנו' עד שה' הוצרך לפייס אותו. אמנם אפשר לדחות שאחרי שה' אמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע פסקו רחמי אברהם על ישמעאל, וזה מה שהתורה רוצה להדגיש תוך ביקורת על אברהם.

אולם העובדה שאברהם אינו נלהב לשילוח גם אחרי שנצטווה מפי ה' בולטת בלשון הפסוק. שרה אומרת 'גרש' זהו ביטוי שנאמר על אויב 'מעט מעט אגרשנו מפניך' ומתאים ליחס של שרה להגר. ואילו בפועל נאמר 'וישלח' זהו ביטוי עדין יותר, הנאמר גם בפרידות שאין בהם שום מריבה. על המלאכים נאמר 'ואברהם הולך עמם לשלחם', על יתרו נאמר 'וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו', 'את צפורה אשת אחר שלוחיה' ובפרידה מעבד 'ולא יקשה בעיניך בשלחך אותו חפשי מעמך.. הענק תעניק לו', ונמצאת התורה אומרת שאברהם נפרד ממנה לשלום ולא גירש אותה.

מתארת חרדה אחרת של שרה: הילד מצחק ושרה נזכרת בירושה העתידה לבוא. ישמעאל גדול מיצחק בשנים רבות, והוא מצחק סביב הולדת יצחק. זה אומר אחד משנים: או שהוא יודע כיצד ידלג על פני יצחק בשנים הקרובות. או שבלי לדעת, פער הגילאים יוביל באופן טבעי להיותו האח הגדול יותר במשפחה, ולהובלת משפחת אברהם.

אם מצינו שאברהם שלח להלן את בני הפילגשים עם מתנות, כאן הסכנה גדולה בהרבה שהרי ישמעאל גדל בבית ונהנה מהבטחה אלהית שעמו. שרה רואה את ישמעאל מצחק כנער², מרגיש בבית, אולי אפילו בחגיגת הגמילה של יצחק, ומיד מתעוררת לסכנת הירושה, מסתבר שאינה יודעת כלום על הבטחת ה' לאברהם' ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת' לאור המנהג הידוע³ בספר בראשית שלא לחלוק דברי נבואה עם אלו שנאמרו עליהם, והרי נבואה זו עצמה 'ואת בריתי אקים את יצחק' לא נאמרה לשרה לפני בא שלשת האנשים לבשרה בהולדת הבן, א"כ לא בישר לה אברהם את הבשורה שברית ה' נתונה ליצחק. האם אברהם אכן יעדיף את יצחק? מסתבר שבאופן טבעי אברהם מעוניין שיהיה בנו בן הגבירה הבן העיקרי, אבל זו השערה שעשויה להשתנות. אם שרה תמות, או שחינה יסור בעיני אברהם, הוא עלול להעדיף את בן האהובה. שרה מבקשת לקבוע עובדות בשטח, לא יירש.. עם בני עם יצחק!

הפתרון, אליבא דשרה, מתחיל מהאם, היא שורש הבעיה בעיניה כבר מהמפגש הקודם ביניהם.

שרה מתייחסת להגר בדבריה 'גרש את האמה הזאת ואת בנה, כי לא יירש בן האמה הזאת' בלשון נסתר מתעלמת, היא אינה מכנה אותה או את בנה בשם, מילותיה מתארות כיצד רואה שרה את ישמעאל: בן האמה. בכך היא אומרת לאברהם - ישמעאל אינו בנך כלל, אלא בן האמה.

אולם אברהם שבבשורת יצחק ביקש 'לו ישמעאל יחיה לפניך' אינו רואה את ישמעאל כבן האמה. רע בעיניו על אודות בנו. שבעיניו הוא כן בנו. כיצד? שהרי גם האמה אינה רק אמה, אלא היא שפחה שניתנה בחיקו⁴ וממנה בחר ה' לתת לו זרע תחילה. אברהם יודע שאין זרע זה בעל ברית עם ה' כפי שנאמר לו בציווי ברית מילה, אבל הוא בנו, והובטח בו בשנים עשר נשיאים.

וה' אומר 'אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך' כלומר, אמת הוא שאם הגר נמצאת בבית והיא אמתך הרי ממילא הוא בנך, אבל יש לי שמעאל תפקיד אחר, לא כבנך ולא בביתך. לכן את האמה

² כפי' רשב"ם ואב"ע, בתוספת ההתייחסות למשתה ע"ד ב"ר נג' יא' מצחק.. שבשעה שנולד אבינו יצחק היו הכל שמחים אמר להם ישמעאל שוטים אתם אני בכור ואני נוטל פי שנים'. יתכן שהשתלבותו הנינוחה במשתה היתה ההתגרות הגדולה ביותר.

³ אברהם לא סיפר נבואה זו לשרה, שהרי הוצרכה אח"כ לבשורת המלאכים. רבקה לא סיפרה ליצחק על נבואת 'ורב יעבוד צעיר'. יעקב מקדים לסיפור התגלות המלאך נאום ארוך על הרמאות של לבן כדי לשכנע את נשיו. נראה מכך שנבואה נועדה בעיקר למקבל הנבואה ואין השאר צריכים להתחשב בה.

⁴ ראה מה שנתבאר בענין 'הגר ושרי' שגם מבחינת אברהם הצליחה זוגיות זו.

יש לשלח, וישמעאל בעיני ה' איננו 'בן האמה' המנוכר. יש לכנות אותו 'נער', נער עצמאי שמנותק מהוריו, ויש לו תפקיד עצמי, לא כבנוך.

כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה,

וגם את בן האמה לגוי אשימנו, כאשר יצא מתחת ירך ויהיה רק בן האמה, כי גם אז זרעך הוא, זרע שזרעת במקום אחר והוא צומח בקרקע שבה נזרע, תחת אחריות אמו, גם בלי היחס האבהי שלך.

השילוח מצד ה'

עד כאן ביארנו את דברי שרה ודאגותיה, אולם לא את דברי ה'. שכבר הבטיח 'את בריתי אקים את יצחק' מדוע יש צורך בשילוח. עוד יש להבין, אברהם אינו משיב מילה על דברי שרה, מתבקש שישב על חששותיה בדרך כלשהיא, יבטיח לה שיתן את כל אשר לו ליצחק, ויפייס אותה בציטוט הנבואה המספרת שיצחק הוא בעל הברית לה' שירושת הארץ מובטחת לו. יתכן שאברהם תיכנן לומר זאת, וה' קטע את השיחה מיד כשהיה הדבר רע בעיני אברהם בעודו עורך במחשבתו את התשובה לשרה. אולם נראה יותר, שאין לאברהם שום דברי פיוס בפיו⁵. התוכנית של אברהם היא הפוכה, ישמעאל ויצחק יישתלבו זה עם זה.

הן ה' הבטיח על יצחק 'ונתתיך לגוים ומלכים מחלצוך יצאו' ואילו על ישמעאל נאמר 'שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול'. מכאן שלשניהם מובטח עתיד גדול וראוי, שמשתלב היטב עם דברי ה' 'ואת בריתי אקים את יצחק' שמשמעם שההבטחה תתקיים בעיקרה עם יצחק במודל של חיבור לאומים והתפתחות המשפחה ביחד כשיצחק עומד בראש המשפחה. אין בתוכנית כזו הפתעה, שכן משפחת אברהם מגיעה בדור השלישי למציאות כזו, שמשפחת יעקב נוצרת משנים עשר שבטים שבראשם שבט מנשה אחד.

לשם מכוון אברהם ולשם הוא מגדל את ישמעאל. בעיניו ישמעאל הוא חלק מהצחוק והשמחה שבהולדת יצחק. הוא הילד הטבעי שנותן את הבכורה לילד הניסי.

והרי בפשטות הולדת ישמעאל היא ההגשמה הפשוטה של ברית בין הבתרים, שהרי ישמעאל נולד אחרי ברית בין הבתרים שבה הובטחו לאברהם הזרע והארץ, וישמעאל נימול עם אברהם בהדגשה שנימול אברהם וישמעאל בנו, נימול כקיום ברית הזרע, אלא שברית המילה מחדשת לאברהם ילד נוסף, ילד שנולד להיות נימול לשמונה, ונתקדש לכך מבטן⁶, ילד שנולד כדי להיות נימול ולא נימול בדיעבד, וילד זה הוא שעומד בראש קיבוץ הלאומים הזה שבו יתקיים 'ונתתיך לגוים' שבתוכו משתלב ישמעאל.

⁵ רד"ק כתב שסבל מריבת שרה ולא השיב.

⁶ בברכת המילה 'אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם' תמהו איזו קדושה יש מבטן. אבל כוונת הברכה למילה של ילד שנולד לתוך עם ישראל, ורק ממתינים ליום השמיני שבו ירצה לפני ה'.

זהו הפירוש של אברהם לכך שנאמר לו 'והיית לאב המון גויים' שיהיו ממנו שני גויים שיסתעפו ויגדלו יחד.

סביר שאברהם מכוון לפירוש הזה ונוהג עם ישמעאל בהתאם לכך. אפשר אפילו לשער שצחוקו של ישמעאל לא עם עצמו היה, אלא עם אברהם, אפשר אפילו שנהג בו מנהג ילד שעשועים.

אולם שרה - שלא במודע - אינה מפרשת כך את 'כי ביצחק יקרא לך זרע'. וגם ה' מסכים לפירוש שלה לנבואה⁷.

ה' אינו רואה את ישמעאל כראוי להיות מזרעו של אברהם ולהתמזג עם יצחק להיות יחד לקהל גויים משותף⁸. פירוש הנבואה גוי וקהל גויים איננו על ישמעאל, 'ואת בריתי אקים את יצחק' משמעו על כל הברית, על שני הגויים. וההבטחה לישמעאל היא נספח חיצוני שלא מעיקר הענין.

ודברי ה' לאברהם כאן 'וגם את בן האמה לגויי אשימנו' מפרשים את ההבטחה שבברית המילה 'ולישמעאל שמעתוך'. שהבטחה זו לא תתקיים כשיהיה אצל אברהם אלא כשיהיה בן האמה. אין ישמעאל כלול בהבטחת ברית המילה בכלל, אלא בהבטחה נפרדת.

השילוח

שרה נוקטת בביטוי 'גרש' שהוא ביטוי קשה. אולם אברהם 'משלח' את הגר בצורה רכה יותר⁹, אמנם ה' אמר לו 'אל ירע בעיניך' אבל לא ציווה עליו כיצד לגרש, ולכן הוא מגרש בצורה של שילוח ופרידה ידידותית¹⁰ לאחר שנת לילה המחליפה כח, הוא נוטל לחם וחמת מים ושולח את הגר אל הבלתי נודע. מדוע אברהם מצייד אותה בכה מעט¹¹? לאן היא נשלחת? מדוע תעתה הגר בדרך? כיצד ישבה הגר מרחוק והותירה את הנער למות? קשה להשיב על השאלות הראשונות מתוך הפרשה, אולם נראה שהמשך סיפור הגר נותן תשובה טובה להתנהגות של אברהם.

⁷ חז"ל במגילה יד ב הוציאו מהכתוב 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה' ששרה היתה נביאה, ובמדרש אגדה כאן שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. וזה הולם יפה ששרה פועלת כאן כמפרשת נבואה קדומה, שלא במודע.

⁸ כנאמר ליעקב (בראשית לה יא) על שילוב השבטים: פרה ורבה גוי וקהל גויים ממך יהיו ומלכים מחלצוך יצאו הקשר זה משמעותי במיוחד מפני שהנבואה שם היא חזרה ליעקב על הנאמר לאברהם בברית המילה ולכן ממשיכה מיד 'ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה' שתמשיך הברית עמו, ולכן נאמרה באל שדי..

⁹ ראו לעיל סוף הערה 1.

¹⁰ כלשונות הכתוב בפרידת אבימלך מיצחק להלן כו ל. בפרידת הלוי בפילגש בגבעה שופטים יט.

¹¹ אבי"ע ורד"ק כתבו שנתן לה גם כסף וזהב אלא שלא הזכירם הכתוב. ורמב"ן כתב שהיות שנצטוו אברהם לעשות כדברי שרה לא הוסיף לה רכוש ולא שלח עמה עבדים, אולם פירוש זה רק מעביר את השאלה לשרה, ואם מפרשים שה' אישר גם פרט זה בדברי שרה, השאלה עוברת לה'.

היעד

אברהם שולח את הגר. לאן? ננסה להיכנס לנעליה של הגר, אישה בודדה עם ילד, שיוצאת מביתה המוגן והמוכר, וצריכה לחפש לה בגד, לחם ובית. לאן תלך? בחברה שבטית שאין בה שלטון מרכזי, אישה בודדה תתקשה לשרוד, וודאי תתקשה לפרנס את עצמה ואת ילדה, גם הנער אמור להתקשות לשרוד בלי רכוש ומשפחה. הצעד ההגיוני ביותר הוא לפנות לאחד השבטים הקרובים המיוודים איתם, ולהשתלב ביניהם. למצוא אצלם חסות ועבודה, ואולי גם משפחה חדשה.

יתכן שיש לה כתובת מוגדרת ביד, יתכן שהיא יודעת לפנות ל'בעלי ברית אברהם' שבאזור באר שבע¹², ולמצוא מקום מגורים ומחיה אצלם. אמנם בידיה רק לחם וחמת, אבל היא יודעת לאן ללכת.

יתכן גם, שאברהם לא שלח אתה יותר צידה, מפני שאין צורך בצידה לדרך קצרה כזו. יתכן יותר מכך, שאברהם אינו רוצה שהגר תיכנס להרפתקה של מגורים עצמאיים, שתחשוף אותה לסכנות של שוד וניצול, אברהם נותן לה פחות כדי שתצליח להסתדר, יתכן שאפילו בדרך הקצרה הזו היא חשופה לסכנות אם רכושה יהיה רב יותר¹³.

לכאורה התכנית משתבשת בשרשרת של אירועים. הגר תועה בדרך. המים כלים. הילד מתייבש ונוטה למות. הגר מתייאשת. שרשרת של טעויות שה' מחליף את הגר ממנה. אילו לא תעתה הגר בדרך, או שהיתה מצליחה למצוא מים לא היה ה' מתגלה אליה. ומשכך ההתגלות של ה' נועדה רק להציל את המצב ואין לחלף ממנה דבר עקרוני. אולם מהבטחת המלאך 'כי לגוי גדול אשימנו' יש ללמוד שהגר היתה צריכה משהו מעבר לבקבוק מים ומפת התמצאות.

אימוץ או נטישה?

'שם על שכמה ואת הילד וישלחה' בפשטות שם את הילד על שכמה מפני שלא היה יכול ללכת, מפני גילו הקטן. וחז"ל אמרו שהיה חולה מפני עין הרע שנתנה בו שרה, עדיין קשה כיצד תחזיק הגר על שכמה נער מגודל, ראה לעיל הערה 1.

נראה לפרש זאת ע"פ דברי ה' לאברהם על השילוח. היה רע בעיני אברהם על אודות בנו. וה' דיבר אתו על הנער. והבטיח לו על בן האמה שיהיה לגוי כי זרעו הוא. הבטחה זו תתקיים כשיהיה לבן האמה. אולם ברור שעד עכשיו היתה האמה אשתו, והיה בנה בנו. מעתה הגר לא

¹² בהמשך אבימלך כורת עם אברהם ברית, אולם ברית זו היא יותר כפיית נאמנות על אברהם מאשר ברית ידידות בין אנשים השווים במעמדם. לכן כנראה אין אבימלך מתאים להגדרה זו, אולם מצינו לאברהם בעלי ברית בחברון שהיו נכונים ללכת עמו למלחמה כדי להציל את בן אחיו. סביר שגם בבאר שבע היו כאלו.

¹³ עדיין יש להבין: מדוע לא שלח איתה אברהם עשרה גמלים מגמליו כדי 'לסדר' אותה אצל השכנים. אולם זו חכמה שבדיעבד. לדרך שנלך בהמשך, יש 'לסגור' על מעשי הגר וממילא להבין יותר גם את אברהם.

תהיה אשתו, ובנה לא יהיה בנו אלא בנה. שינוי מעמד זה אינו קורה לבד, הוא נעשה ע"י הפעולות של אברהם והגר.

'שם על שכמה' לא כדי שתישא את הילד לאורך זמן, זה בלתי אפשרי, אלא כדי לאמץ אותו ולקחת עליו אחריות. זו פעולה משפטית¹⁴ של העברת האחריות על הנער למי שנושא אותו בחיקו, כלשונו של משה (במדבר יא יב) 'האנכי הריתי את כל העם הזה.. כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק' הילד מסור ביד מי שנושא אותו¹⁵, כאן מסיר אברהם את אחריותו מבנו, הופך אותו לבן האמה, וככזה שולח אותו עם אימו.

מה חושבת על כך הגר? אין ספק שאינה שמחה עם המצב שנוצר, אולם יתכן שבעל כרחיה היתה מקבלת אותו. אולם היא באמת לא מצליחה להיות אם הילד, הפעולה הראשונה שהיא עושה כאימו היא לתעות בדרך ולהיתקע במדבר בלי מים.

המסקנה של הגר ברורה: היא משליכה את הילד.

הגר אינה מסכימה להיות אחראית על הנער כאימו לבדה בלי אברהם. השלכת ילד היא נטישה והסרת האחריות ממנו, כדברי ה' על ישראל (דברים כט כז) 'וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה', ובצורה מפורטת יותר על נטישת ילד ביום לידתו, ביחזקאל טז ה' ותשלכי אל פני השדה בגועל נפשך', ובתהלים כב יא 'כי עליך השלכתי מרחם'.

הגר בייאווה נוטשת את בנה, ומתעלמת מגסיסתו ומייסוריו, 'כי אמרה אל אראה במות הילד', לכאורה נועד האקט הלא אימהי הזה להגן על עצמה ולא על בנה. אולם נראה שיש בפעולתה גם אמירה כלפי שמיא, וכך אמרו חז"ל (ב"ר נג יג) 'כמטחוי קשת א"ר ברכיה מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה'.

שכן היא ששמעה את הנבואה 'ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכון' ונבואה זו מקשקשת בקרבה, אם היא לא מסוגלת לקחת אחריות על ישמעאל ולדאוג לו לחיים, ידאג לו ה'¹⁶.

והמלאך משיב להגר על ההשלכה: קומי שאי את הנער, עדיין עליך להיות אחראית עליו ולדאוג לקיום הבטחת 'לגוי גדול אשימנו' שהובטח בה. בטלי את השלכתו, והחזיקי את ירך בו, תמכי בו בהליכתו, כאשר יוכל ללכת. הביטוי 'והחזיקי את ירך' בא במשמעות כפולה, תחזיקי אותו ותחזיקי בו, תחזיקי אותו כעת ותחזיקי בו בעתיד. במובן, שהוא זה שיוליך את שניהם.

כמובן, הקול שנשמע הוא קולו של הנער, הקול שהגר סירבה לשמוע והתרחקה כמטחוי קשת ממנו, שוב ה' אומר להגר שהדאגה היא לישמעאל וקולו נשמע, מתפקידו להיות גוי גדול.

¹⁴ בתחילת פרשת ויחי נתבאר מצב דומה בהוצאת ילדי יוסף מברכיו והעברתם תחת יד יעקב.

¹⁵ בהושע יא ג ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו..

¹⁶ ברורים עוד יותר הדברים ע"פ משנ"ת בענין 'הגר ושרי' שדברי המלאך להגר הם שהחירות שבה היא חירות של העובר, והיא שפחה כבתחילה. א"כ גם השילוח הזה שהפך את הגר לבת חורין בעל כרחיה, אינו שילוח שלה אלא של בנה. יהיה הוא בן חורין ויהי ה' עמו.

פקיחת העיניים היא ענין שני. ה' מועיד את ישמעאל לגדול כבן האמה, ואת אמו לדאוג לכך. לקיים את האימוץ של אברהם, ולתת לחירות של הנער להוביל גם אותה לחירות. והגר ממלאה את תפקידה נאמנה, ודואגת שיהיה לגוי גדול, בפעולה הראשונה שנועדה לכך, לוקחת לו אשה ממצרים כדי שיוליד ילדים ויגדל לגוי.

ראייה ועין

ה' פקח את עיניה ותרם באר מים. בענין 'הגר ושרי' נתבאר שבחלק הראשון של הפרשה השורש הבולט הוא 'עין' ובשני 'ראייה'. 'עין' כמשלבת ציפייה ועינוי. וראייה שיש בה מימוש. לשון זו ממשיכה כאן, בתחילה עיניה של הגר פועלות, עד שהן בוגדות בה, היא אינה רואה את הדרך הנכונה, אומרת אל אראה במות הילד, וה' צריך לפקוח את עיניה. כדי שתראה באר מים.